

<https://doi.org/10.28925/2412-2491.2024.229>

УДК 81'42'373.611'282]165.194

КОГНІТИВНИЙ ВИМІР СЛОВОТВІРНОГО ГНІЗДА З ДІАЛЕКТНИМИ ВЕРШИНАМИ ЄДЕН / ЁДЕН: ЛОГІЧНІ ПРОПОЗИЦІЇ

Костриба О.В.

ЗВО "Університет Короля Данила" (м. Івано-Франківськ, Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2551-5046>

olha.kostryba@ukd.edu.ua

This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

У розвідці розв'язано актуальне завдання сучасних дериватологічних студій – когнітивне структурування похідних слів у денумеративному словотворенні, згрупованих за словотвірною семантикою, із урахуванням мотиваційних відношень крізь призму дивергентно-конвергентних властивостей змісту твірного слова – вершини словотвірного гнізда.

Аналіз здійснено на основі словотвірного гнізда з варіантними вершинами, що належать до діалектного пласту лексики, – єден / ёден. Зазначеним мотивувальним словам властивий полісемантичний континуум, тому їм характерне розходження твірних значень як безпосередньо, так і опосередковано вглиб словотвірного гнізда. Такі комплексні одиниці словотвору мають статус дивергентних. Мотивувальні відношення в діаді "вершина словотвірного гнізда – денумератив" можуть фіксувати ментальні знання в аспекті лінгвокогнітивного підходу до аналізу мовних явищ: виявлено генетичні коди твірного слова, збережені в похідному, а також семантичні прироцнення, наявні в значеннєвій структурі дериватів. Аналізуючи когнітивну семантику в межах словотвірних значень, встановлено елементи фрейма, складниками яких є похідні одиниці модифікаційного та транспозиційного типів деривації, а саме: субфрейм, когнітивний слот, вербалізований слот, пропозиційна структура, двокомпонентна логічна пропозиція.

Перспективи дослідження полягають у планомірному когнітивному інтерпретуванні дериватів на базі різних одиниць словотвору, які формують твірні, що належать не тільки до ядра, але й до периферії мотивувальної бази, що дасть змогу комплексно змодельовати семантичні позиції похідних слів, або й ширше – ментальний вияв словотвірного рівня української мови.

Ключові слова: *словотвір, словотвірне гніздо, денумератив, лінгвокогнітологія, фрейм.*

Olha Kostryba. Cognitive Dimension of the Word-forming Nest with Dialectal Vertices Yeden / Yeden ("єден / ёден"): Logical Propositions.

In this article, a current task of modern derivatological studies is addressed – the cognitive structuring of derived words in denumerative word formation, grouped according to word-forming semantics, considering motivational relationships through the prism of divergent-convergent properties of the content of the generative word – the vertex of the word-formation nest.

The analysis was carried out on the basis of a word-forming nest with variational vertices belonging to the dialect layer of the lexicon – yeden / yeden (“еден / еден”). The specified motivational words are characterized by a polysemantic continuum, so they are characterized by differences in creative meanings both directly and indirectly deep into the word-forming nest. Such complex units of word-formation have the status of being divergent. Motivating relations in the dyad “the vertex of the word-forming nest – the denumerative” can record mental knowledge in the aspect of the linguo-cognitive approach to the analysis of linguistic phenomena: the genetic codes of the word-formation, preserved in the derivative, as well as the semantic increments present in the meaning structure of the derivatives are revealed. Analyzing the cognitive semantics within word-forming values, the elements of frame are established, the components of which are derivative units of modification and transposition types of derivation, namely: subframe, cognitive slot, verbalized slot, propositional structure, and two-component logical proposition.

The prospects of the research consist in the systematic cognitive interpretation of derivatives based on various word-formation units, which lead the formatives that belong not only to the core, but also to the periphery of the motivational base, which will make it possible to comprehensively model the semantic positions of derived words, or more broadly, the mental manifestation of the word-formation level Ukrainian language.

Key words: *word-formation, word-forming nest, denumerative, linguocognitology, frame.*

Вступ. Актуальною проблемою сучасних дериватологічних студій є типологізування словотвірної системи мови крізь призму комплексної системоутворювальної одиниці словотвору – словотвірного гнізда (СГ), що уможлиблює розв’язання основоцентричних завдань, які доповнюють здобутки формантоцентричних учень (про основоцентричну дериватологію див.: Грещук, 1995; Кушлик, 2015).

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез. Сьогодні зацентровано на аналізі семантики похідних слів через їхню пропозиційну структуру здебільшого на базі інших мов – Полюжин М. (Полюжин, 1999), Куранда В. (Куранда, 2016). В україністиці побіжно здійснено когнітивний опис дериватів (Вінтонів М. (Вінтонів, 2014), Олексенко О. (Олексенко, 2016), що свідчить про наявність незаповнених лакун у розв’язанні мовознавчих питань. Попри напрацювання в аспекті віднумеративного словотворення (Костриба, Віднумеративні словотвірні гнізда, 2023), поза увагою залишилося словотвірне гніздо з варіантними (у фонетичному вияві) вершинами *діал.* еден / еден. Незважаючи на те, що словотвірна семантика похідних слів зазначеного гнізда встановлена

(Костриба, Семантичні позиції дериватів, 2023), її когнітивне моделювання досі не було об'єктом лінгвістичних розвідок.

Формулювання мети і завдань статі. Метою дослідження є здійснити комплексний аналіз словотвірного гнізда *діал.* е́ден / е́ден у когнітивно-семантичному аспекті. Так, задля досягнення мети необхідно виконати такі завдання: 1) найперше обґрунтувати емпіричний добір вершини СГ і змоделювати гніздо, оскільки фреймову єдність можуть становити вершина одін, а також потенційні твірні – оден, еден, еден; 2) виявити дивергентні характеристики СГ та встановити когнітивну семантику дериватів у межах фрейм-структури.

Методологія дослідження передбачає кількоступеневу модель: 1) дивергентно-конвергентний підхід у поєднанні з методикою компонентного аналізу забезпечує виявлення семантико-мотивувальних властивостей вершини СГ; 2) структурний метод із прийомом перифраз уможливорює встановлення словотвірної семантики дериватів (реалізовано й див. Костриба, Семантичні позиції дериватів, 2023); 3) метод фреймового пропозиційно-семантичного моделювання сприяє маркуванню ментально-глибинного та поверхневого рівнів словотвірних значень, опису фреймової організації СГ.

Матеріал дослідження становить спеціально укладена картотека дериватів, утворених від числівників діалектного ареалу е́ден / е́ден, які зафіксовані в "Словнику української мови" в 20 томах (том 1–11) (Словник української мови, 2010–2019), у "Словнику української мови" в 11 томах (Словник української мови, 1970–1980), у "Великому тлумачному словнику сучасної української мови" за редакції В. Бусела (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2001), "Короткому словнику лемківських говірок" (Пиртей, 2024), на онлайн-платформі лексикографічних праць "Slovnuk me" (Slovnuk me).

Результати дослідження та обговорення. Емпіричний добір вершини СГ здійснювався на базі аналізу когнітивно тотожних у свідомості людей слів, які належать до літературного пласту мови (одін) та діалектного ареалу (оден, еден, еден). У ході проведеного дослідження з'ясовано, що застаріла лексема оден не формує СГ, натомість суперечливою є можливість об'єднання твірних одін, еден, еден як одиниць, які спільно формують словотвірне гніздо. Якщо семантичний континуум нумератива одін становлять десять лексико-семантичних варіантів (див.: Словник української

мови, 1970–1980), то лексикографічне тлумачення вершини, наприклад, *еден* характеризується певними протиріччями, що зумовлено нерозв'язаним питанням частиномовної належності лексеми *еден* через її словникове трактування: *еден* – ‘*діал.* Один, одна, одне’ (Великий тлумачний словник сучасної української мови; Словник української мови, 1970–1980, с. 77; Словник української мови, 2010–2019). Інтерпретація через зазначене формулювання за аналогією до “Те саме, що” свідчить про акумулювання лексичного значення *еден* усіх семем слова, за допомогою якого описується мовна одиниця. У такому разі слово *еден* повинно мати стільки ж лексико-семантичних варіантів, скільки їх налічується в значеннєвій структурі лексеми *одін* (див.: Словник української мови, 2010–2019). Однак, проспектуючи результати розвідки через складність процесу встановлення семантико-мотивувальної спроможності полісемантичної вершини, а відтак її дивергентної структури, зазначимо, що твірне *еден* формує гніздо окремішньо від СГ *одін* на підставі відмінних дивергентних структур.

Варіантною вершиною досліджуваного СГ *еден* є його фонетичний аналог – *еден*. Незважаючи на те, що словники не маркують квантитативного змісту зазначених лексем (Великий тлумачний словник сучасної української мови; Словник української мови, 1970–1980, с. 77; Словник української мови, 2010–2019), про належність аналізованих твірних до числівникового класу слів свідчить здатність об'єднувати довкола себе деривати з нумеративно-кількісною семантикою (наприклад, *еденáдцет*, *еденадцѣтий*, *еденастѣро*, *еденадцетѣро*) (Пиртей, 2004, с. 87–88). На когнітивному рівні ці одиниці є одними з організувальних центрів одного фрейма – *одін*. Отже, сформоване СГ із вершинами *діал.* *еден* / *еден* є самостійним утворенням, дериваційний простір якого становить 111 одиниць.

Правильно побудовані й розташовані структурні параметри аналізованого СГ уможливають експлікувати його дивергентну структуру, яка маркує приховані мотивувальні можливості кожної семемі та семи твірного слова. Задля репрезентування дивергентної спроможності вершинних мотиваторів наведемо приклад на базі дериватів I ступеня словотворення, адже надалі семантичне входження вершин здійснюється опосередковано через похідні в статусі твірних, а формування нетипових для вершини значень реалізується на наступних дериваційних кроках завдяки семантиці словотворчих засобів та актуалізації не тільки інваріантних, але й варіантних семем твірних. Конкретизуймо, деривати, які постали на II, III й

інших ступенях, "мігрують" у структуру дивергентного елемента вслід за безпосереднім мотиватором, що розташований на I дериваційному кроці. Отож дивергентна структура СГ з варіантними діалектними вершинами е́ден / е́ден має такі характеристики: СГ ЛСВ₁: 'число, цифра' (єди́на́дцет), 'кількість' (єденáстий, єденáдцет, єднóруч, єдноторóвий, єдинобóрство, єдиновлáддя, єдноплатóвец, єднопокойóвий, єдинорíг, єднорíчняк, єднорúрка); СГ ЛСВ₂: 'самотній, одинокий' (єди́на́к, єди́ниця, єдноднóвий); СГ ЛСВ₃: 'тільки названий' (єди́ний, єдинобóжжя, єдинорóдний); СГ ЛСВ₄: 'той самий' (єди́на́кий, єдинові́рець, єдинові́рство, єдиновлáдний, єдноіме́нник, єдиноначáльний, єднолі́ток, єднóстрій, єдинокрóвний, єдинопле́мінний, єдиноутрóбний, єдиносúщний, єднóстай, *єдночáсний); СГ ЛСВ₅: 'єдиний' (єднотатункóвий); СГ ЛСВ₆: 'окреми́й' (єдноосі́бницький); СГ ЛСВ₇: 'перший серед названих' (єдинодержáвний); Епідигматичне СГ 'послаблення семантики' (єдиноначáльний).

У нашому дослідженні зацентровано на когнітивному аналізі інваріантної семантики похідних із модифікаційним та транспозиційним типами деривації. Такі одиниці оперті на логічні пропозиції з двокомпонентним когнітивним відношенням у діаді "твірне – похідне". Зазначимо, що "<...> деривати модифікаційного типу взаємодіють із інформацією, що закодована в мові, саме тому когнітивний вияв слотної частини фрейму повинен виражати характер відношень між словами, який існує в колективному досвіді людей" (Костриба, Віднумеративні словотвірні гнізда, 2023, с. 188).

Словотвірна семантика модифікаційних утворень досліджуваного СГ властива дериватам, які належать до двох частин мови – субстантивів та вербативів. Так, похідні іменники характеризуються єдиною семантичною позицією, яка має такі когнітивні характеристики: СЗ 'особа жіночої статі, що співвідноситься з відповідною особою чоловічої статі': СУБФРЕЙМ ЛСВ₂ ФРЕЙМА е́ден / е́ден: ВС 'одинокий, самотній' – СЛОТ 'жіночність': ПС 'суб'єкт-особа – суб'єкт-особа_{в (N)'}: П 'жінка, що співвідноситься з чоловіком, названим за його внутрішніми характеристиками': єди́на́чка ('діал. Жін. до єдинак'); СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА е́ден / е́ден: ВС 'тільки названий' – СЛОТ 'жіночність': ПС 'суб'єкт-особа – суб'єкт-особа_{в (N)'}: П 'жінка, що співвідноситься з чоловіком, названим за його здатностями: об'є́днувачка ('Жін. до об'єднувач'); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА е́ден / е́ден: ВС 'той самий' – СЛОТ 'жіночність': ПС 'суб'єкт-особа –

суб'єкт-особа_{в (N)}: П 'жінка, що співвідноситься з чоловіком, названим за його внутрішніми характеристиками': *єдиновірка* ('Жін. до єдиновірець'); П 'жінка, що співвідноситься з особою, названою за належністю до роду, племені': *єдиноплемянниця* ('Жінка, що належить до одного [з ким-небудь] роду, племені').

Вербативи модифікаційного типу є носіями трьох семантичних позицій: СЗ 'перенаправлення дії, що названа твірним дієсловом': СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА едén / еден: ВС 'тільки названий' – СЛОТ 'перенаправлення дії': ПС 'предикат-суб'єкт / предикат-об'єкт – предикат_{в (V)}: П 'набути суб'єктом / об'єктом дію, що називає тривале відокремлення чого-небудь приєднаного': *від'єднуватися* ('1. Відокремлюватися, [виділятися зі складу] кого-, чого-небудь'); П 'набути / стати суб'єктом / об'єктом дію, що називає тривалу єдність, згуртованість, цілісність чого-небудь': *з'єднуватися* ('1. [Збиратися в] один [колектив, гурт і т. ін.]; об'єднуватися, згуртовуватися'), *об'єднуватися* ('1. Ставати одним цілим, [утворювати] єдине ціле'), *поєднуватися* ('1. [Зливатися, змішуватися в] одне ціле; [утворювати] єдине ціле'); П 'набути суб'єктом / об'єктом дію, що називає тривале повторне об'єднування': *возз'єднуватися* ('З'єднуватися, об'єднуватися [з ким-, чим-небудь]; приєднуватися [до когось, чогось знову (перев. про народ, країну, колектив, родину)]'); П 'набути / стати суб'єктом / об'єктом дію, що називає відокремлення чого-небудь приєднаного': *від'єднатися*; П 'набути суб'єктом / об'єктом дію, що називає єдність / цілісність чого-небудь': *єднатися* ('1. [Згуртовуватися для дружних, спільних] дій'), *з'єднатися* ('1. [Збиратися в] один [колектив, гурт і т. ін.]; об'єднуватися, [згуртовуватися]'), *поєднатися* ('1. [Зливатися, змішуватися в] одне ціле; [утворювати] єдине ціле'), *об'єднатися* ('1. Ставати одним цілим, [утворювати] єдине ціле'); П 'набути суб'єктом / об'єктом дію, що називає тривале повторне об'єднування': *возз'єднатися* ('З'єднуватися, об'єднуватися [з ким-, чим-небудь]; приєднуватися [до когось, чогось знову (перев. про народ, країну, колектив, родину)]'); СЗ 'тривання дії, названої твірним дієсловом': СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА едén / еден: ВС 'тільки названий' – СЛОТ 'тривання дії': ПС 'предикат – предикат_{в (V)}: П 'тривало реалізувати дію, що позначає відокремлення': *від'єднувати* ('Відокремлювати [що-небудь приєдане]'); П 'тривало реалізувати дію, що позначає єдність, цілісність': *з'єднувати* ('[Збирати в] один [колектив, гурт і т. ін.]; об'єднувати, [згуртовувати]'), *об'єднувати* ('1. З'єднувати в одне

ціле; [робити] єдиним цілим'), *поєднувати* ('Те саме, що об'єднувати 1 – 1. З'єднувати в одне ціле; [робити] єдиним цілим'); П 'тривало реалізувати дію, що позначає повторне об'єднування': *возз'єднувати* ('Знову з'єднувати [кого-, що-небудь в] ціле, [яке раніше було розділене на частини (перев. про народ, країну, колектив, родину)']); СЗ 'доведення до результату дії, що названа твірним дієсловом': СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА еден / еден: ВС 'тільки названий' – СЛОТ 'завершеність дії': ПС 'предикат – предикат_v (v)': П 'завершити реалізацію дії, що названа за дією на позначення скріплення чогось певним способом': *з'єднати* ('1. [Збирати в] один [колектив, гурт і т. ін.]; об'єднувати, [згуртовувати]'), *об'єднати* ('1. З'єднувати в одне ціле; [робити] єдиним цілим'), *поєднати* ('1. Те саме, що об'єднати 1 – 1. З'єднувати в одне ціле; [робити] єдиним цілим').

Когнітивна семантика дериватів транспозиційного типу оперта на логічні пропозиції через властиву їм зовнішню подієвість (перекатигоризація частиномовного значення) та не притаманну внутрішню значущу дію (див.: Костриба, Віднумеративні словотвірні гнізда, 2023, с. 200).

Транспозиційний тип деривації в межах аналізованого СГ властивий субстантивам та адвербативам. Так, денумеративні іменники є носіями двох семантичних позицій, яким характерні такі ментальні прояви, як: СЗ 'абстрагована дія': СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА еден / еден: ВС 'тільки названий' – СЛОТ 'кількісний вияв ситуації': ПС 'об'єкт-кон'юнктор – предикат_v (v)': П 'ситуативна дія за значенням дії, що називає тривале відокремлення чого-небудь приєданого': *від'єднування* ('Дія за знач. від'єднувати'); П 'ситуативна дія за значенням дії, що називає тривалу єдність, згуртованість, цілісність чого-небудь': *з'єднування* ('Дія за знач. з'єднувати 1'), *об'єднування* ('Дія за знач. об'єднувати [і об'єднуватися]'), *поєднування* ('Дія за знач. поєднувати'); П 'ситуативна дія за значенням дії, що називає тривале повторне об'єднання': *возз'єднування* ('Дія за знач. возз'єднувати [і возз'єднуватися]'); П 'ситуативна дія за значенням дії, що називає відокремлення чого-небудь приєданого': *від'єднання* ('Дія за знач. від'єднати'); П 'ситуативна дія за значенням дії, що називає єдність, згуртованість, цілісність чого-небудь': *єднання* ('1. [Тісний] зв'язок, згуртованість'), *єдність* ('1. [Тісний] зв'язок, цілісність, [неподільність], єдиність'), *з'єднання* ('Дія за знач. з'єднати [і з'єднатися]'), *об'єднання*¹ ('1. Ціле, [що склалося на основі] з'єднання, поєднання [чого-небудь]'), *об'єднання*² ('Дія за знач. об'єднати [і об'єднатися]'), *поєднання* ('1. Дія і

стан за знач. поєднати 1 [*i поєднатися*]); П ‘ситуативна дія за значенням дії, що називає тривале повторне об’єднання’: *возз’єднання* (‘Дія за знач. возз’єднати [*i возз’єднатися*]’); СЗ ‘абстрагована ознака’: СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА еден / еден: ВС ‘тільки названий’ – СЛОТ ‘якісний вияв ситуації’: ПС ‘об’єкт-кон’юнктор – ознака_{в (Adj)}’: П ‘абстрактність як ситуація за ознакою, яка названа за якісною ознакою кількості’: *єдіність* (‘1. *рідко*. Те саме, що єдність’); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА еден / еден: ВС ‘той самий’ – СЛОТ ‘якісний вияв ситуації’: ПС ‘об’єкт-кон’юнктор – ознака_{в (Adj)}’: П ‘абстрактність як ситуація за ознакою, яка названа за якісною ознакою кількості’: *єдиновладність* (‘[*Підпорядкованість*] владі одній [*особі*]’), *єдиносущність* (‘*рел.-церк., книжн.* Абстр. до єдиносущний’); СУБФРЕЙМ ЛСВ₇ ФРЕЙМА еден / еден: ВС ‘перший серед названих’ – СЛОТ ‘якісний вияв ситуації’: ПС ‘об’єкт-кон’юнктор – ознака_{в (Adj)}’: П ‘абстрактність як ситуація за ознакою, яка названа за якісною ознакою кількості’: *єдинодержавність* (‘[*Форма управління, при якій вища*] державна [*влада належить неподільно*] одній [*особі*]’); СУБФРЕЙМ Епигматична частина ФРЕЙМА еден / еден: ВС ‘послаблення семантики слотів фрейма’ – СЛОТ ‘необмеженість’: ПС об’єкт-кон’юнктор – ознака_{в (Adj)}’: П ‘принцип управління як ситуація за ознакою, яка названа за якісною ознакою кількості’: *єдиноначальність* (‘Принцип управління, [*коли все керівництво зосереджене в руках*] однієї [*особи*]’).

Похідним прислівникам властива транспозиція в межах трьох семантичних позицій із таким ментальним змістом: СЗ ‘адвербіалізація ознаки’: СУБФРЕЙМ ЛСВ₃ ФРЕЙМА еден / еден: ВС ‘тільки названий’ – СЛОТ ‘якість способу реалізації дії’: ПС ‘модус-кон’юнктор – ознака_{в (Adj)}’: П ‘спосіб реалізації дії за ознакою, яка названа за кількісною ознакою’: *єдино* (‘Присл. до єдиний 1’), *єднако* (‘*присл.* Однаково’), *єднаково* (‘Те саме, що єднако’), *єднак* (‘1. *присл.* Однаково, [*усе*] одно, [*так чи сяк*]’), *поєдінцем* (‘*заст.* Поодинці’), *поєдінці* (‘*присл., діал.* Поодинці’), *вєдино* (‘*присл., книжн.* В одне ціле; [*докупи*]’); СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА еден / еден: ВС ‘той самий’ – СЛОТ ‘якість способу реалізації дії’: ПС ‘модус-кон’юнктор – ознака_{в (Adj)}’: П ‘спосіб реалізації дії за ознакою, яка названа за кількісною ознакою’: *єдноразно* (‘Присл. до одночасний’); *ускладнене синтагматичне* СЗ ‘адвербіалізація предметної ознаки’: СУБФРЕЙМ ЛСВ₁ ФРЕЙМА еден / еден: ВС ‘кількість’ – СЛОТ ‘якість способу реалізації дії’: ПС ‘модус-кон’юнктор – ознака_{в (Adj)}’: П ‘спосіб реалізації дії за ознакою, яка названа за

кількісною ознакою': *єднóруч* ('*присл.* Однією рукою'); *ускладнене синтагматичне СЗ* 'якісна ознака дії': СУБФРЕЙМ ЛСВ₄ ФРЕЙМА єдén / єден: ВС 'той самий' – СЛОТ 'якість способу реалізації дії': ПС 'модус-кон'юнктор – ознака_в (Adj)': П 'спосіб реалізації дії за ознакою, яка названа за кількісною ознакою': *єднóстай* ('*присл.* Одностайно; [*завжди те саме*]').

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, фрейм концепту "ОДИН" представлений єдністю когнітивних структур: мотивувальні слова, які належать до діалектного пласту лексики, – єдén / єден – формують словотвірне гніздо самостійно на підставі відмінної від гнізда одін дивергентної структури; при цьому одén має нульову дериваційну здатність.

Семантичні розходження вершин СГ *діал.* єдén / єден мають такий вигляд: СГ ЛСВ₁: 'число, цифра', 'кількість'; СГ ЛСВ₂: 'самотній, одинокий'; СГ ЛСВ₃: 'тільки названий'; СГ ЛСВ₄: 'той самий'; СГ ЛСВ₅: 'єдиний'; СГ ЛСВ₆: 'окремий'; СГ ЛСВ₇: 'перший серед названих'; Епідигматичне СГ 'послаблення семантики'.

Когнітивна семантика дериватів є двокомпонентною. Правобічні поширювачі представлені такими семантичними позиціями, як суб'єкт-особа, предикат-суб'єкт / предикат-об'єкт, предикат (для модифікатів), об'єкт-кон'юнктор, модус-кон'юнктор (для транспозитів), а лівобічні – суб'єкт-особа_в (N), предикат_в (V) (для модифікатів), предикат_в (V), ознака_в (Adj) (для транспозитів).

Перспективи дослідження становить аналіз когнітивної семантики похідних слів подієвого типу в межах СГ із діалектними вершинами єдén / єден, а також ментального змісту дериватів, утворених від інших класів твірних слів.

Подяка. *Висловлюю щиросердну вдячність докторці філософії Voskobiyunuk Yuliya за англomовний переклад та цінні поради щодо наукового зростання.*

ДЖЕРЕЛА

Вінтонів М. Пропозиційний аспект висловлення. *Вісник Донецького національного університету. Серія "Б: Гуманітарні науки".* 2014. Вип. 1–2. С. 51–58.
Грещук В. В. *Український відприкметниковий словотвір* : монографія. Івано-Франківськ : Плай, 1995. 208 с.

- Костриба О. В. *Віднумеративні словотвірні гнізда: структурний, семантичний, когнітивний виміри* : дис. ... д-ра філос. : 035. Івано-Франківськ. 2023. 413 с.
- Костриба О. В. Семантичні позиції дериватів у словотвірному гнізді з діалектними вершинами е́ден / е́ден. *Пріоритетні завдання філологічних наук на сучасному етапі* : матеріали науково-практичної конференції (15–16 грудня 2023 р., м. Чернігів). Одеса : Молодий вчений. 2023. С. 18–21.
- Куранда В. Лексико-словотвірне гніздо з вершиною "orzo – ячмінь" у біблійних текстах та його дериваційна семантика. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Філологія"*. 2016. Вип. 1 (35). С. 25–28.
- Кушлик О. П. *Словотвірна парадигма похідних дієслів в українській мові* : монографія. Дрогобич : Коло, 2015. 384 с.
- Олексенко О. Пропозиційний аналіз як метод моделювання словотвірного гнізда. *Граматичні студії*. 2016. Вип. 2. С. 96–100.
- Полюжин М. М. *Функціональний і когнітивний аспекти англійського словотворення* : монографія. Ужгород : Видавництво "Закарпаття", 1999. 235 с.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

- Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусела. Київ ; Ірпінь, 2002. 1440 с.
- Пиртей П. *Короткий словник лемківських говірок* / упор. Є. Д. Турчин. Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2004. 234 с.
- Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ, 1970–1980.
- Словник української мови : в 20 т. / за ред. В. М. Русанівського. Київ, 2010–2019. Т. 1–11. Slovnyk.me. URL: <https://slovnyk.me/> (дата звернення: 11.01.2024).

REFERENCES

- Vintoniv, M. (2014). Propozytsiinyi aspekt vyslovlennia [The propositional aspect of expression]. *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia "B: Humanitarni nauky"*, 1–2, 51–58 [in Ukrainian].
- Greshchuk, V. V. (1995). Ukrainskyi vidprykmetykovyi slovotvir [Ukrainian adjectival word formation]. (Monohrafiiaa). Ivano-Frankivsk: Plai [in Ukrainian].
- Kostrыba O. V. (2023). Vidnumeratyvni slovotvirni hnizda: strukturnyi, semantychnyi, kohnityvnyi vymiry [Denumerative word-forming nests: structural, semantic, and cognitive dimensions]. (Dysertatsiia PhD). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Kostrыba O. V. (2023). Semantychni pozysii deryvativ u slovotvirnomu hnizdi z dialektnymy vershynamy yeden / yeden [Semantic positions of derivatives in the word-forming nest with dialectal vertices yeden / yeden ("еден / еден")]. *Priorytetni zavdannia filolohichnykh nauk na suchasnomu etapi: materialy nauково-praktychnoi konferentsii (15–16 hrudnia 2023 roku, misto Chernihiv)*. Odesa: Molodyi vchenyi [in Ukrainian].
- Kuranda V. (2016). Leksyko-slovotvirne hnizdo z vershynoiu "orzo – yachmin" u bibliinykh tekstakh ta yoho deryvatsiina semantyka [The lexical-word-forming nest with the vertex "orzo – barley" ("orzo – ячмінь") in biblical texts and its derivational semantics]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia "Filolohiia"*, 1 (35), 25–28 [in Ukrainian].
- Kushlyk O. P. (2015) Slovotvirna paradyhma pokhidnykh diiesliv v ukrainskii movi [The word-forming paradigm of derivative verbs in the Ukrainian language]. (Monohrafiia). Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
- Oleksenko O. (2016). Propozytsiinyi analiz yak metod modeliuвання slovotvirnoho hnizda [Propositional analysis as a method of modeling a word-forming nest]. *Hramatychni studii*, 2, 96–100 [in Ukrainian].

Poliuzhyn M. M. (1999). *Funktsionalnyi i kohnityvnyi aspekty anhliiskoho slovotvorennia* [Functional and cognitive aspects of English word formation]. (Monohrafiia). Uzhhorod: Vydavnytstvo "Zakarpattia" [in Ukrainian].

DICTIONARIES

Velykyi tumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Great dictionary of the modern Ukrainian language]. (2002). Kyiv; Irpin [in Ukrainian].

Pyrtei P. *Korotkyi slovnyk lemkiivskykh hovirok* [Concise dictionary of Lemko dialects]. (2004). Ivano-Frankivsk: Siversiia MV [in Ukrainian].

Slovnyk ukrainskoi movy [The Ukrainian Language dictionary]. (197–1980): v 11 t. Kyiv [in Ukrainian].

Slovnyk ukrainskoi movy [The Ukrainian Language dictionary]. (2010–2019): Kyiv, T. 1–11. [in Ukrainian].

Slovnyk me, from <https://slovnyk.me/>

Дата надходження статті до редакції: 11.02.2024

Прийнято до друку: 4.03.2024